

Організаційно-правові основи

контрольованої поставки на сучасному етапі

А. Д. Онофрейчук

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті на підставі аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України, чинного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів визначено сутність і зміст контрольованої поставки. Зосереджено увагу на організаційно-правових основах провадження контрольованої поставки, виявленні їх особливостей.

Ключові слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, негласні слідчі (розшукові) дії, контрольована поставка.

В статті на основі аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України, действующего законодательства, международных нормативно-правовых актов определены суть и содержание контролируемой поставки. Сконцентрировано внимание на организационно-правовых основах проведения контролируемой поставки, выявлении их особенностей.

Ключевые слова: Кримінальний процесуальний кодекс України, негласные следственные (розыскные) действия, контролируемая закупка.

The article is about the legal and organizational backgrounds of such covert investigatory action as the controlled delivery, made on the basis of the analysis of the Criminal procedure code of Ukraine, Ukrainian laws in force,

international laws. There is also mentioned the organizational and legal backgrounds of controlled delivery, as a separate form of the Control over committing the crime.

Keywords: *Criminal procedure code of Ukraine, covert investigatory actions, Control over committing the crime, controlled delivery.*

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) ввібрав у себе весь прогресивний світовий досвід протидії злочинності, особливо транснаціонального та організованого характеру, і встановлює детальну правову регламентацію провадження як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на її розслідування. При цьому чинний КПК України вносить докорінні зміни не тільки в національне кримінальне процесуальне законодавство, а й у правові основи оперативно-розшукової діяльності [1].

Масштаби і тенденція зросту обсягів незаконного виробництва, попиту та обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, товарів, заборонених або обмежених у загальному обігу населення тощо, становлять серйозну загрозу для суспільства як на національному, так і міжнародному рівнях. Зазначене суспільно небезпечне явище негативно впливає на економічний, культурний та політичний потенціал будь-якої країни, у т. ч. й України. Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, зброї тощо підриває економічний, політико-правовий, екологічний потенціал держави і створює загрозу для її стабільності, безпеки та суверенітету. Саме з метою виявлення, попередження і припинення діяльності транснаціональної організованої злочинності міжнародними організаціями, національними правоохоронними органами вживається сис-

тема заходів політико-правового, адміністративного характеру, до яких серед інших віднесено контрольовану поставку. Поряд з цим, слід зазначити, що в сучасній юридичній науці не спостерігається одностайності думок щодо визначення місця контрольованої поставки у системі протидії злочинності. Крім того, застосування норм чинного КПК України, який вносить докорінні зміни як у досудове розслідування, так і в оперативно-розшукове законодавство, зумовлює необхідність ґрунтовного теоретико-правового дослідження організаційно-правових основ провадження контрольованої поставки, що й зумовило актуальність нашої статті.

Контрольована поставка, як окрема категорія науки кримінального процесу та оперативно-розшукового права, була і сьогодні залишається предметом багатьох наукових доробок. Дослідження загальнотеоретичних та організаційно-правових основ провадження контрольованої поставки проводилися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими на різних етапах історичного розвитку оперативно-розшукового законодавства. Радянські дослідники Є. А. Доля, М. П. Карпушин, Є. Б. Песков, П. С. Дмитрієв, В. Я. Дорохов, В. П. Єрошин та ін. розглядали контрольоване постачання як метод протидії протиправній діяльності у процесі контррозвідального забезпечення державної безпеки. У пострадянський період теоретико-правові проблеми оперативно-розшукової діяльності стали об'єктом вивчень Б. Є. Богданова, В. О. Глушкова, В. В. Голина, І. М. Гриненка, К. К. Горіянова, О. Г. Кальмана, О. О. Кваші, М. І. Камлика, О. М. Костенка, В. К. Лисиченка, О. М. Литвака, М. А. Погорецького, Є. Д. Скулиша, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, В. П. Тихого, І. К. Туркевича, А. Ю. Шумилова, О. Н. Ярмиша та ін. Проте, незважаючи на активність наукової думки, те-

оретико-прикладні аспекти провадження контрольованої поставки потребують глибокого наукового аналізу, що зумовило мету цієї статті.

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) у п. 2 ч. 1 ст. 8 передбачено право оперативних підрозділів на проведення трьох окремих оперативно-розшукових заходів, кожен з яких має свої змістовні (правові, організаційні, процедурні) відмінності [7]. Власне цими заходами є оперативна та контрольована закупка, контрольована поставка. Організація та проведення вказаних дій відбувається в порядку, визначеному ст. 271 КПК України, і спрямовується на запобігання вчиненню й розкриття тяжких, особливо тяжких злочинів. У межах кримінального провадження названі дії забезпечують контроль за вчиненням злочину та закріплюються як окремі форми негласної слідчої (розшукової) дії по контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Викладене свідчить, що правова природа оперативної закупки, контрольованої закупки, контрольованої поставки досить неоднозначна.

Поряд з цим, українським законодавством поняття оперативно-розшукових заходів та їх перелік не визначено. Однак, варто погодитись із Е. О. Дідоренком та Б. І. Бараненком в тому, що ці заходи явно випливають зі змісту прав, якими наділяються оперативні підрозділи згідно з ч. 1 ст. 8 Закону.

Результати вивчення теоретичних праць низки авторів, практики роботи оперативних підрозділів дають змогу дійти висновку про те, що проведення оперативно-розшукових заходів є самостійною частиною оперативно-розшукової діяльності, а кожен оперативно-розшуковий захід є системою дій, здійснюваних оперативними підрозділами з метою своєчасного попередження злочинів, розшуку безвісно зниклих осіб, заснованих на те-

оретичних засадах використання оперативно-розшукових сил, засобів, методів.

Різномісність поглядів на сутність і зміст дій уповноважених законом суб'єктів, що проводяться в межах окремих організаційних форм оперативно-розшукової діяльності, вказує на те, що така категорія, як оперативно-розшуковий захід, досить складна для опису та вивчення.

Термін «контрольована поставка» вживається як у національному законодавстві, так і міжнародних нормативно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України. При цьому вжиття однакових термінів у чинному законодавстві спричиняє неоднозначність їх розуміння, що безпосередньо впливає на визначення їх організаційно-правових основ.

Поняття «контрольована поставка» вперше було визначено Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. [5]. «Контрольована поставка» означає метод, при якому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї або декількох країн незаконних або таких, що викликають підозру, партій наркотичних засобів, психотропних речовин, або речовин, що їх замінюють, з відома і під наглядом їх компетентних органів з метою виявлення осіб, які беруть участь у здійсненні правопорушень, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції [3].

Положеннями Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [6] встановлено, що уповноважені підрозділи державних органів, з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь в цьому, в кожному окремому випадку за домовленістю з відповідними органами іно-

земних держав або на підставі міжнародних договорів України можуть використовувати метод контрольованої поставки, тобто допускають під контролем і оперативним наглядом цих органів увезення в Україну, вивезення з України чи транзит через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [4].

Відповідно до положень КПК України контрольована поставка полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її території) товарів, предметів і речовин, у т. ч. заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [2].

У теорії оперативно-розшукової діяльності часто під контрольованою поставкою розуміють операцію, яка полягає у контролі та оперативному нагляді за переміщенням товару на території (територією) певної держави (держав) з метою виявлення та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. Поряд з цим, відповідно до аналізу норм чинного законодавства контрольована поставка залежно від підстав її проведення може бути оперативно-розшуковим заходом та однією із форм контролю за вчиненням злочину. Отже, на сьогодні контрольовану поставку розуміють: як метод, операцію, оперативно-розшуковий захід та форму контролю за вчиненням злочину.

Суб'єктами провадження контрольованої поставки відповідно до положень чинного законодавства є уповноважені оперативні підрозділи. Положення Закону визначають, що оперативні підрозділи мають право проводити контрольова-

ну поставку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності з метою виявлення і документування фактів протиправних діянь. Стаття 5 вищезазначеного законодавчого акта містить перелік оперативних підрозділів відповідних державних органів: Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної податкової служби України, Державної пенітенціарної служби України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Державної митної служби України. При цьому проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється [7].

Відповідно до частини 6 статті 271 КПК України контроль за вчиненням злочину щодо незаконного переміщення через територію України транзитом, ввезення до України або вивезення за межі України речей, вилучених з вільного обігу, або інших речей чи документів може бути проведений у порядку, передбаченому законодавством, за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України. Порядок і тактика проведення контрольованої поставки визначаються законодавством (ч. 5 ст. 271 КПК України).

Національне законодавство визначає, що предметом контрольованої поставки можуть бути лише ті товари, предмети та речовини, що фактично перебувають у незаконному обігу, тобто діяння з якими здійснюється з порушенням вимог чинного законодавства та відповідальність за які передбачена нормами кримінального права. Постановою Верховної Ради України № 2741-ХІІ від 17

червня 1992 р. встановлено перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України. Цей перелік включає: зброю, боєприпаси (крім мисливської та пневматичної зброї та боєприпасів до неї), бойову та спеціальну військову техніку, ракетно-космічні комплекси; вибухові речовини та засоби вибуху, бойові отруйні речовини; наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря); протиградові установки; державні еталони одиниць фізичних величин; спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. Зазначені предмети та об'єкти не можуть перебувати у власності юридичних осіб недержавних форм власності (перелік доповнено п. 7 та приміткою до нього згідно з постановою Верховної Ради України № 121/94-ВР від 15.07.1994 р.). Також до видів майна, вилученого з вільного обігу, належать електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії (п. 8 згідно з постановою Верховної Ради України № 19/95-ВР від 24.01.1995 р.).

Аналіз положень чинного КПК України вказує на те, що виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, до форм якого відноситься контрольована поставка.

Відповідно до частини 3 статті 271 КПК України під час підготовки та проведення контрольованої поставки забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би

не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. Таким чином, у згаданій постанові, крім відомостей, передбачених ст. 251 КПК України, викладаються обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину, а також зазначається про застосування, у разі необхідності, спеціальних імітаційних засобів.

У разі, коли при проведенні контрольованої поставки виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи (наприклад, права на недоторканність житла, особисте і сімейне життя), воно має здійснюватися відповідно до положень Конституції України, на підставі рішення слідчого судді за поданням прокурора згідно з вимогами ст. ст. 246-249 КПК України. В ухвалі слідчого судді також повинно бути вказано конкретного виконавця проведення контрольованої поставки, як форми контролю за вчиненням злочину.

Контрольована поставка є допустимою за умов, що встановленими або не встановленими особами вчиняється тяжкий або особливо тяжкий злочин; цей злочин є незакінченим; розкриття та розслідування підготовлюваного або вчинюваного злочину шляхом провадження інших гласних та негласних дій неможливо; можливість припинення злочинної діяльності на ранніх стадіях її вчинення. Крім перерахованих вище, умовами контролю за вчиненням злочину, до форм якого віднесено контрольовану поставку, за змістом положень КПК України, є те, що ця негласна слідча (розшукова) дія не проводиться, якщо при цьому неможливо цілковито запобігти: 1) посяганням на життя або заподіянням особі (особам) тяжких

тілесних ушкоджень; 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; 4) екологічній або техногенній катастрофі.

Отже, контрольована поставка є законною за умов:

1) здійснення її за наявності визначених законом підстав;

2) провадження уповноваженою законом особою;

3) прийнятого рішення про її проведення прокурором.

Особливими умовами провадження контрольованої поставки є те, що під час її підготовки та проведення забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку на-

сильством, погрозами, шантажем. Здобути в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Також доцільно звернути увагу на невизначеність підходу до розуміння сутності контрольованої поставки у системі протидії злочинності, особливо організованого та транснаціонального характеру. Отже, на сьогодні, враховуючи результати наукових доробків як вітчизняних, так і іноземних вчених, можемо зробити висновок, що контрольована поставка визначається, як: метод, оперативно-розшуковий захід, операція, негласна слідча (розшукова) дія. Зазначена наукова дискусія безпосередньо відображається на організаційних основах провадження контрольованої поставки та, ймовірно, впливає на її результативність, що обов'язково знайде своє відображення у подальших наукових дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 292 с.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №№ 25-26. – Ст. 131.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13.04.2012 р. № 4652-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. // Законодавство у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів : зб. норм. актів / У 2 ч. – Ч. 1. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 191-231.
6. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.
7. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 116.